

פרישת ארבל

משפטנית עם נשמה

עדנה ארבל ראתה במילוי תפקידה בשירות הציבורי שליחות חברתית. השילוב המאפיין אותה בין מקצועיות, פתיחות ואנושיות הקרין על התנהלותה הן כפרקליטה הן כשופטת, והוא העומד ביסוד תרומותיה למשפט הישראלי

אורן גזל-אייל, הדר דנציגר-רונברג

רושלים, ארבל כיהנה קודם לכן כפרקליטת מחוז וכשופטת בית משפט מחוזי. היא הביאה לתפקיד ניסיון רב בקבלת החלטות על העמדה לדין כמו גם בניהול תיקים פליליים כשופטת. ניסיון זה הבטיח כי את החלטותיה כעומדת בראש הפירמידה היא תוכל לקבל מתוך הבנה מקיפה של מורכבות השיקולים המתעוררים בתיקים שלפניה.

קשה לתייג את ארבל כפרקליטת מדינה קשוחה או מקלה. החלטותיה ספגו ביקורת משני צידי המת-רס כשהחליטה שלא להגיש כתבי אישום נגד בנימין נת-ניהו (בפרשת מינויו של רוני בר-און לתפקיד היועץ המ-שפטי לממשלה) ונגד אהוד ברק (בפרשת העמותות), אך תמכה בהגשת כתב אישום נגד אהוד אולמרט בעבירות על חוק מימון מפלגות ונגד אריאל שרון בפרשת האי היווני (המלצה שנדחתה על ידי היועץ המשפטי לממשלה

באחת ההזדמנויות תיאר הנשיא (בדימוס) אהרן ברק את השופטת עדנה ארבל כ"שופטת עם נשמה". על כס השיפוט, כמו גם בתפקידיה האחרים כמש-פטנית בשירות הציבורי, הקפידה ארבל לשלב גישה בלתי פורמליסטית הנותנת מקום של כבוד לשי-קולים ערכיים. בתחום המשפט הפלילי, בו נתמקד ברשימה זו, באה לידי ביטוי רגישותה הכפולה לז-כויות אדם – הן של חשודים ונאשמים, הן של נפגעי

עבירה. כפי שנתאר, התנה-לותה, החלטותיה ופסיקותיה של ארבל מאופיינות בחמלה ובאמפתיה כלפי קבוצות מר-חלשות.

ארבל החלה את דרכה כסגנית במשרד עורכי דין, אך את רוב ימיה כמשפטנית העבירה בשירות הציבורי – בפרקליטות המדינה ועל כס השיפוט. בשונה ממרבית פרקליטי המדינה, שהגיעו לתפקיד מהלשכה הראשית של פרקליטות המדינה בי-

פרופ' אורן גזל-אייל, סגן הדיקן וראש המרכז לחקר פשיעה, משפט וחברה באוניברסיטת חיפה

ד"ר הדר דנציגר-רונברג, הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת בר-אילן

**קשה לתייג את ארבל
כפרקליטת מדינה קשוחה
או מקלה. החלטותיה ספגו
ביקורת משני צידי המת-רס
כשהחליטה שלא להגיש
כתבי אישום נגד בנימין נתניהו
ונגד אהוד ברק, אך תמכה
בהגשת כתב אישום נגד אהוד
אולמרט ונגד אריאל שרון**

ארבל כפרקליטת המדינה לצד היועמ"ש דאז אליקים רובינשטיין, ומאחור עוזר היועץ נעם סולברג. נפגשו שוב בבית המשפט העליון

בזירה תקשורתית חדשה. במהלך כהונתה שודרגה דוברות משרד המשפטים, ופרקליטים החלו להתבטא גם בתקשורת כדי שלא להותיר את הדיון בזירה הציבורית חלקי. מהלך זה, שהשפעתו על הסיקור התקשורתית על הליכים פליליים ניכרת עד היום, עבר כמעט בלא דיון ציבורי, אף שראוי היה כי יזכה לבחינה ציבורית.

כמו במקרים קודמים של פרקליטי המדינה שמונו לבית המשפט העליון, רבים חששו שעברה של ארבל בפרקליטות יקשה עליה לאמץ את נקודת המבט הנדרשת משופטת. ואכן, מחקר שבחן את התפיסות של עורכי דין ביחס לשופטי בית המשפט העליון מצא כי עורכי דין סברו שהסיכויים של נאשמים המעוררים לפניה נמוכים יותר מאצל כל אחד מהשופטים האחרים בבית המשפט העליון. אלא שאותו מחקר

מני מזוז לאחר שארבל מונתה לבית המשפט העליון). כמי שישבו שעות בדיונים שניהלה ארבל כפרקליטת המדינה – אחד מאיתנו שירת כעוזר משפטי שלה, והשנייה הייתה מתמחה שלה באותן שנים – התרשמנו באופן בלתי אמצעי מכך שארבל, חרף ניסיונה הרב, גיבשה את עמדותיה רק לאחר ששמעה את דעתם של כל המשתתפים בדיון. היא הייתה קשובה באמת, ולא פעם אף שינתה את דעתה הראשונית בעקבות דברים ששמעה ממשתתפים הכפופים לה. מטעם זה אי אפשר לאפיין את החלטותיה כקפדניות או כמקלות אלא כענייניות וכמאוזנות.

תקופתה של ארבל בפרקליטות התאפיינה גם בפתיחות רבה מכפי שהיה מקובל בעבר לביקורת ולתקשורת. הפרקליטות, שעד אותה תקופה הקפידה לומר דברה "רק בבית המשפט", מצאה את עצמה

פרישת ארבל

מצא גם שאין לתפיסה זו בסיס במציאות; למעשה, שיעור הערעורים שבהם תמכה ארבל בעמדת הנא-שם גבוה מהממוצע בקרב יתר שופטי בית המשפט העליון (ראו Theodore Eisenberg, Talia Fisher & Issi Rosen-Zvi, Actual Versus Perceived Performance of Judges, 35 Seattle University Law Review pp. 695-727 (2012)).

בתחום אחר התדמית של ארבל בוודאי מוצדקת – יחסה המחמיר לעבירות מין. כך, בדעת המיעוט שלה בע"פ 9256/04 נוי נ' מדינת ישראל מ-2005 הביעה השופטת ארבל את הדעה כי מנהל המקיים קשר מיני עם עובדת בידעו שמטרת העובדת בקיום הקשר היא להיטיב את תנאי העסקתה, עלול להימצא עובר

עבירה של בעילה אסורה תוך ניצול יחסי מרות; זאת גם אם העובדת יזמה את הקשר וגם אם המנהל לא הבטיח לה דבר מפורש או משתמע. בע"פ 5097/07 פחימה נ' מדינת ישראל מ-2009, אף כאן בדעת מיעוט, השופטת ארבל הרחיבה את קשת המעשים המגבשים עבירה של אינוס במרמה למקרים שבהם האישה הייתה מודעת למלוא המשמעות המינית של המעשה והסכימה לעשותו, אך הסכמתה הושגה בדרך של מרמה ביחס למטרם שלשמה נועד כביכול המעשה המיני.

בד בבד ארבל גילתה רגישות מיוחדת לזכויות נפגעי

עי עבירה, נושא שעד לפני כעשור לא היה מפותח בארץ והתקבל ביחס חשדני. רגישותה לנושא זה באה לידי ביטוי לאורך דרכה המקצועית. היא התנגדה עוד כשארבל הייתה פרקליטה צעירה שניהלה תיקי עבירות מין. באותה תקופה, טרם חקיקתו של חוק זכויות נפגעי עבירה, תשס"א-2001, המודעות לחשיבות של מתן יחס מכבד מצד מערכת האכיפה לנפגעי עבירות לא הייתה גבוהה. הידע הפסיכוסוציאלי בדבר הטראומה שנלווית לפגיעה מינית ובד-

בר צורכיהם של נפגעי עבירה טרם הוטמע בפסיקה, ובוודאי לא העסיק את התביעה כעניין שבמדיניות הפרקליטה ארבל, בתפיסתה את תפקידה, הקדימה את המאחר בהקשר זה. המגע עם המתלוננות, ההקשבה לדבריהן ומתן הבמה להשמיע את קולן במרחב בטוח, סבלני ומכיל נתפסו בעיניה כחלק בלתי נפרד מתפקידה.

הספרות המשפטית והוויקטימולוגית מציעה שתי הצדקות מרכזיות לחשיבות ההקשבה לנפגעי עבירות ולהנהגת יחס הוגן ומכבד כלפיהם. הצדקה האחת היא אינסטרומנטלית: ההכרה כי יחס ראוי ומכבד כלפי הנפגעים יתמרץ אותם לשתף פעולה עם מערכת אכיפת החוק, ובכך המערכת

תצליח לקדם את הפונקציה הקלאסית של חשיפת האמת. השנייה היא הצדקה דאונטולוגית: ההכרה כי יחס ראוי ומכבד כלפי הנפגעים הוא בעל ערך בפני עצמו, בלא תלות ביכולתו למרוב את השגתן של מטרות מסדר ראשון [להרחבה ראו: הדר דנציגר-רוזנברג ודנה פוג'ק, "הדור הבא" של זכויות נפגעי עבירה: הזכות החוקתית להליך הוגן, עיוני משפט לו(3) (עתיד להתפרסם, 2014)]. בעוד שבשנים האחרונות החלו בתי המשפט לתת את דעתם לחשיבות ההקפדה על זכויות נפגעי עבירה מן הטעם הראשון, ארבל, הן בהתנהלותה כפרקליטה והן

בפסיקותיה כשופטת, נקטה גישה המגשימה את הרציונאל שעומד בבסיס הטעם השני. כפרקליטת המדינה דלתה הייתה פתוחה בפני נציגי משפחות נרצחים ונפגעי תקיפה מינית שביקשו להשמיע את קולם ולשתף בסבלם. מדיניות זו שיקפה הבנה של ארבל כי לעיתים נכונותה של המערכת לספק לנפגעי עבירה מרחב שבו יוכלו להישמע היא חלק מן היכולת להירפא ולחוש כי נעשה צדק, במנותק מן התוצאה המשפטית הסופית.

כמו במקרים קודמים של פרקליטי מדינה שמונו לבית המשפט העליון, רבים חששו שעבדה של ארבל בפרקליטות יקשה עליה לאמץ את נקודת המבט הנדרשת משופטת. אלא שמחקר מצא שאין לתפיסה זו בסיס במציאות. למעשה, שיעור הערעורים שבהם תמכה ארבל בעמדת הנאשם גבוה מהממוצע בקרב שופטי בית המשפט העליון

ארבל קבעה כי כדי
שעקרונות חוק זכויות
נפגעי עבירה יוגשמו
באופן מהותי - כדי
להפיח "רוח ונשמה"
בהוראות החוק
באופן שיגשים את
מטרתו המוצהרת
- הרי שבעת עריכת
הסדר טיעון מוטלת
על התביעה חובה
ובה רכיבים שאינם
מפורטים "שחור על
גבי לבן" בנוסח החוק

צילום: פלאש 90

גילתה רגישות מיוחדת לזכויות נפגעי עבירה. ארבל לצד הנשיא גרוניס

המשפט הדגישה ארבל את השוני בין נפגעים ואת החשיבות של זיהוי רצונו של הנפגע הספציפי בכל מקרה. וכך כתבה:

"(...) לעיתים דווקא הרצון לחסוך מהנפגע או הנפגעת את הצורך במתן עדות - שיקול המתעורר באופן שכיח בתיקי עבירות מין - הינו שיקול רב ערך בהחלטה לחתום על הסדר טיעון. עם זאת, יש לזכור כי אין דומה נפגע אחד למשנהו. כל נפגע הוא קרבן של טראומה אחרת, מגיע מסביבה שונה, מושפע מנסיבות אחרות ומונע על-ידי שיקולים שונים. לפיכך, יש לבחון באופן פרטני וזהיר בכל מקרה ומקרה את רצונו של הנפגע הספציפי. הגם שלרוב העדות מהווה לקרבן העבירה טראומה מחודשת ושחזור קשה לסבל שחוה, עדיין פעמים רבות מתלונן או מתלוננת דווקא מעוניינים לעמוד בפני בית המשפט

ואכן, מחקרים בארץ ובעולם מלמדים כי נפגי עי עבירה, כמו גם חשודים ונאשמים, חווים את ההליך הפלילי כמעצים כאשר היחס כלפיהם מצד סוכני המערכת הוא שוויוני, מכבד והוגן. ממצאים אלה עולים בקנה אחד עם תאוריות של צדק פרו-צדורלי ועם תורת המשפט הטיפולי, התופסת את המשפט כסוכן בעל פוטנציאל תרפויטי עבור קה"ליו. שיתופם של נפגעים בהליך והקשבה להם בצמתים שונים לאורכו הם שעושים במקרים רבים את ההבדל בין נפגע מרוצה ובין נפגע שחוה "טראומה משנית", וזאת גם כאשר בסופו של דבר מסיימים התיק בזיכוי.

כשופטת בית המשפט העליון יישמה ארבל תובנות אלה על המקרים שלפניה. לדוגמה, בבג"ץ 5961/07 **פלונית נ' פרקליט המדינה** התעוררה שאלת המשקל שיש להעניק לבקשתה של נפגעת עבירת מין לה-עיד נגד התוקף כשיקול נגד חתימה על הסדר טיעון עימו. ברגישות רבה ומתוך הכרה בערך התרפויטי שעשוי להילוות להשמעת קולה של הנפגעת בבית

פרישת ארבל

ולהעיד על העבירות שבוצעו בהם. יתר על כן, לעיתים עדות כזו אף יכולה להוות חלק מתהליך שיקומם של המתלוננים... על כן, אני סבורה כי יש ליתן משקל רב לרצונו של נפגע בעבירות מין ואלימות חמורה להתייצב מול תוקפו בבית המשפט ולהעיד נגדו, וזאת כמובן לצד יתר השיקולים העומדים על הפרק".

גישתה הבלתי פורמליסטית של השופטת ארבל התבטאה גם בכך שלא הסתפקה במילוי טכני של הוראות חוק זכויות נפגעי עבירה. כך, בפרשה האמורה עתרה המתלוננת לבג"ץ בטענה כי התביעה לא מילאה את חובותיה לפי סעיף 17 לחוק זכויות נפגעי עבירה, המקנה לנפגעי עבירות מין ואלימות חמורות זכות להביע עמדה לפני התובע בטרם חתימה על הסדר טיעון עם הנאשם. ארבל הצטרפה למסקנה כי יש לדחות את העתירה, בעיקר משום שההסדר כבר הובא לבית המשפט, ובייטולו בשלב זה יפגע בנאשם באופן בלתי ראוי, בוודאי משהתביעה פעלה בתום לב, מתוך מטרת ראויות ועל פי הכללים הפורמליים שנקבעו בחוק. ואולם בדעת יחיד היא סברה כי התעוררו סימני שאלה בנוגע לטיפול בפרשה,

שהיה בהם כדי לכרסם בסבירותו של הסדר הטיעון, הגם שלא להביא לבטלותו. בפסק דינה מנתה ארבל נקודות שונות שעוררו בעיניה קושי, לרבות העובדה כי הסדר הטיעון הוצג למתלוננת בצורה שלא איפשרה לה להבין באופן מלא ומדויק את מהותו ואת השלכותיו, וכי התעורר ספק אם ההסכמה שהביעה בתחילה להסדר הטיעון אכן שיקפה את רצונה האמיתי.

ארבל הטעימה כי תובע יכול לצאת ידי חובת החוק בשמיעה קצרה של טענות נפגע העבירה תוך מתן משקל נמוך להן, ואף תוך התעלמות מוחלטת מהן בפועל. ואולם כדי שעקרונות חוק זכויות נפגעי עבירה יוגשמו באופן מהותי – כדי להפיח "רוח

ונשמה" בהוראות החוק באופן שיגשים את מטרתו המוצהרת – בעת עריכת הסדר טיעון חבה התביעה חובה ובה רכיבים שאינם מפורטים "שחור על גבי לבן" בנוסח החוק. למשל, לדעתה יש לתת לנפגע הסבר מפורט על ההסדר ועל השיקולים העומדים ביסוד הכוונה לערכו; על התביעה לשימוע "בלב פתוח ובנפש חפצה" את עמדתו של הנפגע; חשוב לתת לנפגע שהות סבירה לגבש את עמדתו; ויש להבהיר לו כי התביעה אינה מחויבת לעמדתו, וכי היא רק שיקול אחד מבין השיקולים הרלוונטיים האחרים.

רגישותה של ארבל לזכויות במשפט הפלילי ואי-היצמדותה לכללים פורמליסטיים באה לידי ביטוי גם ביחס לזכויות נאשמים. למשל, במ"ח 3713/11

בקרינג נ' מדינת ישראל

הורתה השופטת ארבל לערוך משפט חוזר בעניינו של אדם שהורשע בעבירה של נהיגה בקלות ראש, מכוח העילה שבסעיף 31(א)(2) לחוק בתי המשפט שלפיה הוצגו ראיות או עובדות שעשויות לשנות את תוצאת המשפט לטובת המבקש. באותה פרשה הוצגו ראיות אחדות ובהן איכוני הטלפון של המבקש, שהעמידו בספק את אשמו. השופטת ארבל קבעה כי כאשר מוצגות לפני

בית המשפט ראיות חדשות המקימות חשש ממשי לכך שהורשע אדם על לא עוול בכפו, כי אז אין לחסום את בקשתו למשפט חוזר אך משום שהראיות המזכות לא הוגשו במועד או על פי כללי הפרוצדורה. זאת אף בנסיבות שבהן לא היה מדובר בעבירה שחומרתה מופלגת.

כמי שעבדו לצידה של עדנה ארבל זכינו להכיר אותה כמי שראתה במילוי תפקידה בשירות הציבורי שליחות חברתית. השילוב המאפיין אותה בין מקצועיות, פתיחות ואנושיות הקרין על התנהלותה הן כפרקליטה הן כשופטת, והוא העומד ביסוד תרומה תיה למשפט הישראלי. זוהי המורשת שעדנה ארבל משאירה אחריה.

**תקופתה של ארבל
בפרקליטות התאפינה
בפתיחות רבה מכפי שהיה
מקובל בעבר לביקורת
ולתקשורת. הפרקליטות,
שעד אותה תקופה הקפידה
לומר דברה "רק בבית
המשפט", מצאה את עצמה
בזירה תקשורתית חדשה**